

Тема: Художня обробка деревини: інструменти, приладдя, матеріали, техніки

Мета: формувати уявлення про різьбі по деревині як різновиду декоративно-прикладної творчості. Ознайомити з видами різьблення, матеріалами та інструментом для її виконання; розвивати об'ємне мислення, моторику рук при виконанні прийомів геометричної різьби; виховувати дисциплінованість, акуратність і дбайливе ставлення до матеріалів та інструментів.

Хід уроку

1. Вступна частина

1.1 Організаційний момент

Доброго дня діти. Сьогодні ми поговоримо про художню обробку дерева.

1.2 Обговорення теми

Художня обробка дерева - найдавніший вид декоративно-прикладного мистецтва. За формотворчими техніками художнє деревообробництво поділяється на відповідні галузі: бондарство, деревообробне токарство, столярство та декоративне різьблення. Тому давайте сьогодні поговоримо про декоративне різьблення

2. Основна частина

2.1 Розповідь вчителя

Матеріалом для виготовлення виробів служить деревина різних порід дерев. Найкращою деревиною вважається серединна частина стовбура, в якій найменше природних вад.

Усі дерева поділяються на дві групи — листяні і хвойні. До листяних належать дуб, бук, граб, клен, явір, береза, ільм, в'яз, берест, вільха, липа та

плодові дерева горіх, черешня, груша та інші. Хвойні породи — сосна, смерека, ялиця, кедр, тис, модрина та інші.

За своїми фізико-механічними властивостями дерева поділяються на цінні та малоцінні породи. До цінних порід належать дуб, ільм, в'яз, берест, клен, горіх, черешня, груша, явір. Цінні породи дерев — це переважно ядрові, окрім груші і явора, у яких спіла частина деревини — ядро — завжди темніша від заболоні і виділяється інтенсивністю природного малюнка текстури.

Текстура — природний малюнок деревини, що утворюється при перерізі річних шарів і серцевинних променів.

Залежно від породи, деревина має різну твердість, щільність, пластичність та інші властивості. Для виготовлення виробів під оздоблення різьбою чи інкрустацією підбирається деревина із слабо вираженою текстурою, доброю пластичністю, щільністю, яка легко ріжеться різцем. Цим якостям відповідає деревина груші, явора, вільхи, берези, бука. Однак за відсутності названих матеріалів можна застосовувати й інші.

Матеріал для виготовлення виробів повинен бути сухим, мати не більше 8-12% вологості. При такому стані деревина не ко-робиться, не тріскається і добре обробляється.

Для виготовлення плоских широких деталей виробів — вершків для шкатулок, альбомів, книг-адресів — потрібно підбирати матеріал, пилений в радіальному напрямку. Заготовки з такого матеріалу (тафлі, рамки, вершки до шкатулок і скриньок) менше піддаються деформації (коробленню), не тріскаються. Заготовки, пилені в тангентальному напрямку, схильні до жолоблення та тріскання.

На заготовки для точених виробів підбирають сухий матеріал з четвертини колоди або склеюють з декількох частин. Заготовка, виготовлена з половини бруса, при усиханні виробу стає овальною, а виріб, виготовлений з цілого бруска (колоди), деформується й розтріскується.

Маючи матеріал, підготовлений згідно з технологічними вимогами, розрізають його відповідно до розмірів задуманого виробу, обробляють столярним інструментом чи виточують на токарному верстаті, шліфують і приступають до підготовки його під різьбу.

2.2. Інструменти для різьби по дереву

Головним інструментом для різьби є різець. На початку виникнення різьби основним різцем служив звичайний ніж, який довгим час виконував подвійну функцію. У хатніх потребах він використовувався як необхідне знаряддя побуту, у руках майстра був інструментом. Ножем робили помітки на сволоках, стелинах, одвірках (зарубки на пам'ять), і лише згодом він перетворився на інструмент різьбяра та скульптора. За допомогою ножа прикрашали вироби домашнього вжитку — полиці, лави, мисники, скрині, ліжка, шафи, вози, ложки та інше. Але йшов час, і майстер помітив, що можливість такого інструменту обмежена, людина прагне економити час, швидше виконати замовлення, і це спонукає її до винахідництва. Так появляються різці різного профілю, спеціальні різці та пристосування.

Вже в часи Шкрібляка майстри мали по два-три десятки різних різців.

Найпростіший прямий різець — «рівнак». Він має пряме вістря різної ширини (10 — 20-25 мм). Застосовується для затинання вибраного і підібраного фону, зарубування гнізд під вставки інкрустації.

Косий різець — «косак» — має вістря, зрізане під кутом 45-75 градусів, шириною 5-15 мм. Застосовується для виконання мотиву «ширинки», «півширинки», різьблення «копаничок».

«Городничок» має вістря, зрізане з обох сторін під кутом + 45 градусів до центру. Застосовується для різьблення квадратних та ромбовидних копаничок.

Характерним для всіх трьох видів різців є те, що загострюються вони з обох сторін під кутом 15-20 градусів.

Вибирачі прямі і клюкарза. Застосовують для вибирання фону при виконанні різьби та Інкрустації'. Ширина леза 1-5 мм. Прямі вибирачі загострюються з однієї сторони, як стамеска, а клюкарза — зверху.

Різці півкруглі — «пшеничка», «фасулька» — мають полого, злегка вигнуте вістря завширшки 5-20 мм. Застосовуються для різьблення елементів «колосок», «фасульки» та для інкрустації аналогічних елементів.

«Підківка» — різець з малим радіусом заокруглення, шириною 3-15 мм. Застосовуються для різьблення орнаментального мотиву «підківка», «жолобки», «парканець», «копитця», «слізка».

«Різчики» — квадратні і ромбовидні, розміром 5-15 мм. Застосовуються для різьблення зубців, зарубування гнізд під інкрустацію квадратних та ромбовидних елементів.

Фучок «фуджок» (трикутний, півкруглий) для виконання прямих орнаментальних ліній, «ільчастого письма», «сіканця», «драбинки» та інших.

2.3 Поетапність виконання різьби та викінчення виробу

Поетапність виконання різьби та викінчення виробу:

- 1) розмічування орнаменту;
- 2) різьблення основних ліній орнаменту та зарубування фону;
- 3) вибирання фону;
- 4) фактурна обробка фону;
- 5) різьблення доповнюючого орнаменту;
- 6) остаточне викінчення різьби (пробивання очок, гребінки, окантовування країв, зняття фасок та інше);
- 7) кріплення рухомих деталей (завіси, кронштейни, замочки, дармовиси та інше);
- 8) опорядження виробу (лакування, полірування, покриття восковими пастами).

Якщо виріб готуємо до полірування, то процес дещо змінюється. На зачищену, пошліфовану поверхню виробу наносимо орнамент, чітко

виділяємо його шилом, ще раз зачищаємо дрібненьким склопапером, поліруємо і лише після цього виконуємо різьбу.

2.4 Види різьблення

Плосковиймчасте різьблення

Плоско виїмчасте різьблення характеризується тим, що його фоном є плоска поверхня виробу, який прикрашається або заготовки, рисунок створюють різної форми заглиблення. Найнижчі точки рельєфу розташовані нижче рівня поверхні, яка прикрашається, а верхні точки знаходяться на її рівні. В залежності від форми виїмок і характеру рисунка плоско- виїмчасте різьблення може бути геометричним або контурним.

Геометричне різьблення – один із самих давніх видів різьблення по дереву. Воно виконується у вигляді двох -, трьох -, чотирьохгрaniх виїмок, які створюють на поверхні узор з геометричних фігур – трикутників, квадратів, окружностей.

В давні часи кожна геометрична фігура і різноманітні поєднання мали своє символічне значення. Так, розетка з проміннями є символом сонця. Йшли століття, розвивалися поняття про красу, геометричні елементи складалися орнаментом. Із найпростіших виїмок, які виконувались одним інструментом (косячком), майстри - різьбярі навчились створювати багаті узори, які застосовували для оздоблення предметів домашнього ужитку.

Пізніше з розвитком техніки різьблення і появи нових інструментів, в геометричному різьбленні з'явилося скобчасте різьблення, яке виконується напівкруглими стамесками, вони збагатили композиції орнаментом.

Геометричне різьблення вигідно відрізняється від інших видів різьблення великим різноманіттям прийомів художнього оформлення деревної поверхні. В той же час це різьблення не складне у виконанні і не потребує в порівнянні з рельєфним спеціальних знань, теорій, рисунку, складного набору

інструментів. Його перевага також - невелика глибина різного рисунка, яка не порушує композицію самого виробу.

Контурне різьблення

Контурне різьблення характерне неглибокими тонкими, двогранными виїмками, які проходять по всьому контуру рисунка. На відміну від геометричного в контурному різьбленні використовують головним чином образотворчі мотиви: листки, квіти, фігурки тварин, птахів. Зображення яке виконане контурним різьбленням, подібне на гравірований рисунок, лінії його різкі, жорсткі, гра зі світлом майже відсутня. Контурне різьблення використовують частіше в поєднанні з іншими видами різьблення – геометричним, плоско - рельєфним, а також розписом. Інколи різьблення використовують для виконання на дереві декоративного панно.

При виконанні контурного різьблення використовують не тільки ніж косячок, але і різні стамески. Техніка контурного різьблення вимагає від виконавця великої уваги, вільного володіння інструментом і високого художнього смаку.

Плоскорельєфне різьблення

Плоскорельєфне різьблення має декілька різновидів: різьблення з заокругленими формами; різьблення з подушковим фоном; різьблення з підібраним фоном(вибраним) загальними прикметами для них є невисокий умовний рельєф який розміщений в одній плоскості на рівній поверхні, що прикрашається. Плоскорельєфне різьблення є ніби перехідним видом від контурного до рельєфного.

Заокруглене різьблення, так як і контурне, виконують у вигляді двухраних виїмок по контуру рисунка, але виїмки ріжуть більш глибокими, а її грані заокруглюють. Як правило, зі сторони форм орнаменту виїмки ріжуть і заокруглюють крутіше, а зі сторони фону більш полого.

В деяких випадках фон заокруглюють так, що він ніде не залишається плоским. Такий фон називають подушковим, а різьблення – закругленим подушковим фоном. По техніці виконання, зовнішнім виглядом і призначені це різьблення мало чим відрізняється від звичайного заокругленого різьблення.

Плоскорельєфне різьблення з вибраним фоном виконують так само, як і звичайне заокруглене. Форма орнаменту залишаються плоскими, а краї форм круто заокруглюють. Фон в цьому різьбленні вибирають на невелику глибину. Орнамент ніби лежить на рівній площині. Гра зі світлом тут дещо багатша ніж заокругленому різьбленні, але також невелика тому прорізне різьбленні виконують в основному на дрібних предметах, і обробляють поліруванням.

В розвитку плоскорельєфне різьблення велику роль зіграла так звана (абрамцево – кудринське різьблення), яка виникла в кінці XIX ст. в підмосковному маєтку Абрамцево, де була організована майстерня різьблення по дереву. Багато майстрів, які працювали і навчались в Абрамцево, жили в сусіднім селі Кудрино, тому різьблення отримало назву абрамцево – кудринське.

Рельєфне різьблення

Рельєфне різьблення виконують шляхом підрізки плоского орнаменту, залишеного на заглибленому фоні, і пророблення форм на поверхні цього орнаменту. Рельєфне різьблення майже не має плоскої поверхні. Форми орнаменту виявляються рельєфом різної висоти.

Розрізняють барельєфне різьблення – різьблення з низьким рельєфом і горельєфним різьбленням – з більш високим рельєфом, який яскравіше виражений і має багатшу гру зі світлом.

Рельєфне різьблення відрізняється більшою виразністю і декоративністю. В минулому його широко застосовували для прикрашення інтер'єрів – стінних панелей, фільонки дверей, а також меблів. В сьогодення рельєфне

різьблення використовують для оздоблення інтер'єрів. Рельєфне різьблення застосовують і при виготовленні сучасних художніх меблів: на спинках стільців, меблях у вигляді накладних декоративних елементів.

Прорізне різьблення

Прорізним називається різьблення у якому фон видалений. Прорізне різьблення може виконуватись як в техніці плоско рельєфного різьблення (з плоским орнаментом), так і в техніці рельєфного різьблення. Плоске прорізне різьблення не рідко застосовувалось для прикрашення старовинних меблів.

Фон в прорізному різьбленні видаляють лобзиком. Так як ця операція може бути механізована, пропилене різьблення знаходить застосування при серійному виготовленні меблів.

Прорізне різьблення з рельєфним орнаментом називають ажурним. Таке різьблення широко застосовувалось для прикрашення меблів стилю бароко і рококо в кінці 17-18 ст. Виконання такого різьблення вимагає високої майстерності.

Іноколи прорізне різьблення приклеюють до дерев'яної основи. В цьому випадку його називають накладним або наклеєним.

2.5 Виготовлення виробу

3. Заключна частина

3.1 Заключні питання

1. Що таке художня обробка дерева?
2. Які є види різаків для різьблення по дереву
3. Які є види різьблення
4. Які породи дерева використовують для різьблення